

STANJE I MOGUĆNOSTI PROIZVODNJE I PRERADE OVČJEG MLIJEKA NA PODRUČJU BOSANSKE KRAJINE*

Nebojša ŽIVIĆ
OOUR Mlekara, Banja Luka

Uvod

Ovčarstvo zauzima značajno mesto u stočarskoj proizvodnji na području Bosne i Hercegovine, a posebno Bosanske Krajine.

Do sada se kod nas smatralo da je ovca životinja koju treba uzgajati isključivo u ekstenzivnim uslovima, što je uslovalo takav način držanja čak i na društvenim gazdinstvima. Tačno je da je ovca životinja koja može najbolje da koristi i slabe pašnjake, ali je ona i životinja koja, zahvaljujući približno istom koeficijentu korišćenja hrane koje postiže goveče, može u uslovima intenzivne proizvodnje da dà visokovrednu i rentabilnu proizvodnju.

Područje Bosanske Krajine obuhvata veliku poljoprivrednu površinu koja iznosi 954.389, ha, a od toga se 54% koristi u poljoprivredne svrhe. Na ovom području od ukupne poljoprivredne površine u privatnom sektoru, na livade i pašnjake otpada 113.690 ha (66,2%), na društveni sektor 11.084 ha (6,5%), a na neorganizirane površine otpada 46.928 ha (27,3%).

Od rata do danas ovčarstvo, općenito, pa i kod nas na ovom području imalo je nekoliko faza svog bitisanja. Stvaranjem seljačkih radnih zadruga i masovnim stvaranjem poljoprivrednih dobara u periodu do otprilike godine 1954. kao i sve grane poljoprivrede, ovčarstvo je zauzimalo vrlo značajnu granu privređivanja. Od toga doba nastupio je stagnantan period ovčarstva. Nedostatak sirovine u tekstilnoj industriji potaknuo je na razmišljanje o uvođenju takvih pasmina koje će dati više kvalitetne vune. Akcija merinizacije izmenila je jednostranu proizvodnju ovčarstva, na proizvodnju kvalitetne vune i mesa. Ova akcija je trajala vrlo kratko vreme pa ovčarstvo na ovom području ponovo prelazi u fazu ekstenzivne proizvodnje, skoro napuštene od društvenih faktora, kakva je ona u suštini i danas.

Normalno je da je ovakav način rada imao za posledicu slabu i neorganiziranu proizvodnju i preradu mleka, jer i sistematske mere nisu definisale problem ovčarstva kao granu kojom se bavi ogroman broj proizvođača na ovom području. Ponegde se proizvodnja i prerada zadržala više iz tradicije i potrebe za vlastitom potrošnjom.

Analiza stanja ovčarstva na području Bosanske Krajine

Dobijeni podaci iz Statističkog zavoda u Banjoj Luci za individualni sektor, prema anketi — oceni od 15. 1. 1974. godine, prikazani su u tab. 1. za 17 opština Bosanske Krajine gde radi i deluje AIPK »Bosanska Krajina«, Banja Luka.

Iz tab. 1 vidi se da na području Bosanske Krajine ima 342.529 ovaca u individualnom sektoru. Najveći je broj ovaca na području opštine Banja Luka (55.853), Glamoča (43.299), Sanskog Mosta (38.133), a najmanji na području opštine Laktaši (5.278) i Srbac (1.748).

* Izvod iz referata održanog na Memorijalnom simpoziju posvećenom akademiku prof. dr Nikoli Zdanovskom, Jajce, 2—4. 10. 1974.

Tabela 1.

Brojno stanje ovaca, namuženo mleko u litrama i muznost po ovci, u privatnom sektoru na području Bosanske Krajine

Redni broj	Opština	Broj ovaca	Namuženo mleko — u litrama	Muznost po ovci — u litrama
1.	Banja Luka	55.853	907.924	27,45
2.	Bos. Dubica	9.986	—	—
3.	Bos. Gradiška	7.600	11.143	—
4.	Bos. Novi	14.400	7.869	—
5.	Čelinac	8.868	57.212	27,74
6.	Glamoč	13.299	1.407.877	42,34
7.	Jajce	8.398	207.548	34,49
8.	Ključ	32.484	1.050.461	42,42
9.	Kotor Varoš	15.559	503.665	38,71
10.	Laktaši	5.278	—	—
11.	Mrkonjić Grad	26.169	627.239	35,32
12.	Prijedor	27.782	54.210	34,51
13.	Prnjavor	8.278	—	—
14.	Sanski Most	38.133	785.746	30,13
15.	Skender Vakuf	28.086	578.525	35,07
16.	Srbac	1.748	—	—
17.	Šipovo	10.608	163.476	23,41
UKUPNO :		342.529	6.362.895	33,78

Na glamočkom području, pored individualnog sektora, postoji i društveni sektor koji ima 2.719 ovaca, od toga 1.825 muznih ovaca koje su proizvele 64.227 litara mleka.

Najveća količina namuženog mleka je na području Glamoča 1.407,877 litara, Ključa 1,050.461 litara, Banja Luke 907.924 litara i dr. Najveća muznost po ovci je na području Ključa 42,42 litra, te Glamoča 42,34 litra itd.

Na području Bosanske Dubice, Laktaša i Srbca nema podataka za namuženo mleko i muznost po ovci, jer se ova područja karakterišu po malom broju ovaca, a proizvedena količina mleka se koristi za ishranu podmlatka.

Tabela 2

Brojno stanje ovaca, količina namuženog mleka, muznost po ovci i prerada na području Banja Luke u periodu od 1969. do 1973. godine

Godina	Ukupan broj ovaca	Količina namuženog mleka — litara	Muznost po ovci — litara	Utrošeno mleko za preradu — litara
1969.	69.125	1.285.500	30,00	865.300
1970.	67.052	1.233.600	30,00	698.600
1971.	58.187	934.500	30,00	564.800
1972.	54.542	908.320	27,50	513.320
1973.	55.853	907.924	27,45	581.468

Iz tab. 2 vidljivo je da je ukupan broj ovaca kao i proizvodnja i prerada mleka iz godine u godinu u stalnom trendu opadanja. Permanentno opadanje stočnog fonda je pojava koja zabrinjava i za koju treba iznaći hitna rešenja.

Tabela 3.

Brojno stanje ovaca, količina namuzenog mleka, muznost po ovci i prerada na području Kotor Varoši za period od 1969. do 1973. godine

Godina	Ukupan broj ovaca	Količina namuzenog mleka — litara	Muznost po ovci	Utrošeno mlijeko za preradu — litara
1969.	22.653	543.660	30,00	250.000
1970.	17.226	569.890	41,00	250.000
1971.	18.000	504.160	40,00	350.000
1972.	18.100	503.665	39,00	350.000
1973.	15.559	503.665	38,71	315.000

Ukupan broj ovaca u odnosu na godinu 1969. i 1973. je smanjen za 19,2²%, proizvodnja mleka za 23,3, a prerada za 32,8⁰%.

Iz tabele 3 je vidljivo da je na području opštine Kotor Varoš ukupan broj ovaca i proizvodnja mleka, kao i na području banjalučke opštine, u stalnom trendu opadanja, izuzev prerade koja je zadržala trend povećanja. Ovo povećanje prerade je rezultat velike udaljenosti uzgoja ovaca na ovom području od potrošačkih centara, pa se mleko nije moglo plasirati u svežem stanju nego se preradilo.

Ukupan broj ovaca u odnosu na godinu 1969. i 1973. na ovom području je smanjen za 28,09⁰%, proizvodnja mleka za 13,90⁹%, a prerada se povećala za 26,00⁰%.

Diskusija

Dosadašnja proizvodnja mleka bila je isključivo usmerena na preradu ovčijeg mleka u sireve. Ova prerada bila je svaštarska, slabog kvaliteta, ne prikladna u pogledu načina pakovanja za široku potrošnju, što se jasno odrazilo na plasman i cenu proizvoda.

Prirodna bogatstva ovog područja, određeni klimatskim uslovima, razbacanost terena, saobraćajne prilike i razvijenost uslova proizvodnje, predodređuju za svako područje pravac rada bilo za proizvodnju ili preradu ovčijeg mleka. Na ovom području postoje mogućnosti da se ovčarska proizvodnja mleka usmeri u dva pravca, i to: jedan pravac bi bio proizvodnja ovčijeg mleka za proizvodnju mlečno-fermentativnih proizvoda (ovčije kiselo mleko), a drugi pravac bi mogla biti prerada ovčijeg mleka u travnički sir, ovčiji beli sir, kačkavalj i pojedine autohtone sireve kao npr. glamočki sir, odnosno vrste sireva koje karakterišu svako područje.

Proizvodnja mleka za proizvodnju mlečno-fermentativnih proizvoda mogla bi se organizirati na području opštine Banja Luka u Stričićima i Skender Vakufu, jer se ova područja odlikuju dobrim cestama, što je za ovu vrstu proizvoda vrlo važno.

Najveća proizvodnja ovčijeg mleka je na individualnom sektoru, a s obzirom na slabu pristupačnost i udaljenost od tržišta, uslovljava da se ova proizvodnja usmeri na preradu mleka na licu mjesta.

Do sada je ova prerada bila nekvalitetna i neujednačena, pa se to negativno odražavalo na tržištu. Da bi se obezbedio određeni kvalitet sira, neminovno je na ovim područjima izgraditi sirne kolibe koje bi služile za proizvodnju travničkog sira, ovčijeg belog sira ili za razne sirne mase. Sirne kolibe bi ima-

le više prostorija, i to: prostoriju za preradu mleka, prostoriju za zrenje i čuvanje sira, prostoriju za čuvanje pribora i prostoriju za dnevni boravak radnika.

Sa izgradnjom sirnih koliba može se uticati na obezbeđenje kontrole pri proizvodnji sa jedne strane, a sa druge strane kontrolom bi se omogućila standardizacija proizvoda što bi se svakako odrazilo na kvalitet sireva. Sa rešenjem načina pakovanja za detaljističku potrošnju ovi sirevi bi povećali prođu.

Zaključak

Pređeni period u razvoju ovčarske proizvodnje na području Bosanske Krajine očito govori da je ovčarska proizvodnja bila svaštarska i ekstenzivna.

Dostignuća u drugim zemljama (kao u Izraelu i Australiji) ukazuju nam na mogućnost organizovane intenzivne proizvodnje i prerade mleka. Prikazani podaci ukazuju da i na našem području postoje uslovi za razvoj intenzivnog ovčarstva.

U današnjim uslovima sa razvijenom tehnikom i tehnologijom, ova proizvodnja mora dobiti obeležje savremenije i intenzivnije proizvodnje.

S obzirom da je na našem području proizvodnja u rukama individualnog i društvenog sektora, i jedan i drugi sektor neminovno moraju prihvatiti sledeće mere:

- pristupiti studioznom i stručnom rešavanju problema proizvodnje i prerade mleka;
- odrediti pravac razvoja za svako područje;
- obezbediti stručne službe i kadrove na terenu, i uključiti u saradnju i druge naučne ustanove;
- obezbediti proizvodnju kvalitetne krmne baze;
- izgraditi uslovne objekte sa potrebnom opremom, sabirne punktove za otкуп mleka i obezbediti rashladnu opremu;
- izgraditi novu mlekaru na području Glamoča;
- izgraditi sirne kolibe;
- izvršiti poboljšanje tehnološkog procesa u proizvodnji mleka;
- poboljšati zootehničke mere.

Kao zaključak svega može se reći da je razvoj brdsko-planinskog ovčarstva društvena potreba, i da se uključivanjem svih društvenih faktora uz najveću odgovornost može rešiti pitanje razvoja proizvodnje i prerade mleka za ovo područje.

Summary

The territory of Bos. Krajina consists of a reat agricultural area of 345.389 ha, and from that part 54% percent is served for agricultural aims. The meadows and pastures in private sector covers 113.084 ha or 66,2 percent. The public sector covers 11.084 ha or 6,5 percent unorganized areas cover 46.928 ha or 27,3 percent.

Here are 17 districts on this territory which have 342.590 sheep, and give 6,326.895 liters of ewe's milk in 1973. The average milking of one sheep was 33,78 liters. In the nine districts: B. Luka, Kotor Varoš, Mrkonjić Grad, Pri-

jedor, Šipovo, Glamoč, Ključ, Skender Vakuf, Sanski Most, exist ideal conditions for intensive sheep raising.

In these districts there are 277.973 sheep which give 6.079.123 liters of milk in 1973. and the average milking was 34,37 liters.

In the period from 69. to 73. on the distric of B. L. the neumber of sheep diminished for 19,2 percent. The same thing is with the production and processing which diminished 23,3 and 32,8 percent.

In the same period (69.—73.) on the territory of K. Varoš the total number of sheeps diminished for 28,09 percent and the production for 13,90 percent, while the processing increased for 26,00 percent.

According to the situation sheep raising on this region there is a good possibility of producing and processing of milk into two directions: fresh milk into ewe's milk yogurt in B. L. dairy store in Glamoč the second direction is making of TRAVNIČKI CHEESE, white soft cheese from ewe's milk and kačkavalj and other kinds of cheese in the individual sector. For the better quality of cheese it is necessary to build special dairy, which would be used only for cheese making.

Present situation of sheep production is extensive and the following steps must be done: to determine the direction of every territory development, find the professional people determine the carriers of sheep development, include the other scientific institutions, find the production of quality food base, build good objects with necessary equipment, build collection points for milk purchase, provide refrigerant equipment, build cheese huts. Build the new dairy store in Glamoč, improve the tehnological process in milk making, and supply the guaranted prices and market.

The scientific approach to this problem and long planning with certain social responsibility can and must help the sheep intensity in this region.

L I T E R A T U R A

- DOZET, N.:** Prilog poznavanju proizvodnje bijelih mekih sireva na području Bosne i Hercegovine. Radovi Poljoprivrednog fakulteta Sarajevo, br. 14.
- DOZET, N.:** Proizvodnja travničkog sira 1970. godine Sarajevo.
- MÜLLER, R.:** Razvoj poljoprivrednog sektora Bosanske Krajine 1974. godine, Ekonomski institut, Banja Luka.